

Abstract. The article revealed the role of higher education in preparing active in the profession of the individual, free to choose, responsible and mobile in today's conditions.

We have defined the purpose of the article: outline ways to optimize creativity teacher and philologist that it can be successfully implemented in the educational activity in secondary school.

Teacher professional development is considered as an important component of creative potential, based on a system of cultural, psychological and pedagogical ways of life. Indicated that the teacher acts defining figure in the educational process of modern secondary school. The level of self-efficacy depends on its creative potential in the future level of education, upbringing, creative young representatives of Ukrainian nation. Also specified that only the national conscious and active creative teacher can educate a creative individual student and send it to constant improvement.

The peculiarities of training personality Philology students of higher educational establishment for research and expedition activities connected with Ukrainian studies are explained. This article describes an innovative technology training future philologists who is being promoted in the educational process in Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna. Emphasized that the basis of the above technology is the development of creative potential of future teachers. Outlined the requirements for teachers in the establishment of it as a highly spiritual and creative personality.

Highlight the most important of these conditions: teacher-philologist to be a true patriot, a man active and creative, is to preserve and continue the Ukrainian cultural and historical traditions. The content of classroom and extracurricular educational work aimed at preparing students for this type of activity is revealed. The role of Ukrainian studies in education of a nationally conscious student is determined.

Pedagogical conditions of effective preparation of future teachers of philology to professional activities. As a result of experimental verification revealed that the effectiveness of training future teachers of philology increases significantly upon the development of students creative skills of Ukrainian studies in school.

Further research require innovative methods of training teachers and philologists aimed at disclosing his creativity and talent.

Keywords: teacher-philologist, creative potential of the person, preparation of the future teacher, professional activity, creative personality, innovative technologies.

УДК 378.011.3-051:91]:37.015.3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В. В. ГОНЧАРУК, провідний інженер

Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України

Анотація. У наш час актуальною є проблема оптимізації взаємодії людини і природи за рахунок підвищення рівня екологічної культури молоді. Проаналізовано погляди вчених на специфіку формування екологічної культури студентів. Охарактеризовано п'ять взаємопов'язаних компонентів готовності студентів до формування екологічної культури учнів. Встановлено, що учитель природничих спеціальностей виконує вирішальну роль у здійсненні екологічного виховання дітей і молоді.

Ключові слова: екологічна культура, професійна підготовка, вчитель природничих спеціальностей, екологічне виховання, навколишнє середовище.

Актуальність (Introduction). Формування екологічної культури вчителя у нашій країні є одним із стратегічних завдань поглиблення Європейської інтеграції, наближення національної освіти до європейських стандартів, найважливішою умовою її розвитку з урахуванням цінного міжнародного досвіду. На сучасному етапі розвитку українського суспільства активне впровадження ідей екологічної культури регламентовано Національною доктриною розвитку

освіти України у XXI ст., Концепцією екологічної освіти в Україні, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Педагогічною Конституцією Європи тощо. Питання реалізації зазначених документів пов'язано із внесенням коректив у професійну підготовку майбутніх фахівців, у тому числі й майбутніх учителів природничих спеціальностей.

У нинішній час фіксуємо низький рівень екологічного світогляду, відсутність екологічної культури, що нагально потребує розв'язання проблеми оптимізації взаємодії людини і природи за рахунок підвищення рівня екологічної культури молоді. Результатом цього має бути активізація діяльності людини щодо охорони природи та раціонального використання навколишнього середовища.

Одним із оптимальних шляхів вирішення подальшого існування людства є стійкий розвиток, спрямований на збалансоване розв'язання соціально-економічних завдань і проблем збереження природного середовища. В основі цього розвитку лежить екологічний імператив – необхідність слідувати законам природи, розуміти вимоги й обмеження, які визначаються цими законами, що, у свою чергу, передбачає формування нового типу екологічної культури. Адже значна кількість негативних явищ у біосфері зумовлена низьким рівнем або й повною відсутністю у людей екологічної культури. Успішне розв'язання екологічних проблем можливе за умови цілеспрямованої високопрофесійної діяльності майбутніх учителів природничих спеціальностей в загальноосвітній школі, а також активного проведення ними спільно з учнями різноманітних заходів із охорони навколишнього середовища і раціонального природо-використання.

Виявлення та оцінювання ціннісних пріоритетів у сучасного вчителя природничих спеціальностей, розвитку його аксіосфери, дослідження специфіки еколого-ціннісних орієнтацій у процесі його професійної підготовки показало, що ці аспекти набувають сьогодні стратегічного характеру, а їх вирішення є найважливішим і *найактуальнішим* завданням вищої педагогічної школи.

Отже, з огляду на вищесказане проблема формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки є недостатньо розробленою та потребує спеціального дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, що є основою формування системи цінностей у майбутніх фахівців природничих спеціальностей загалом та ціннісного ставлення до навколишнього середовища у молоді зокрема. Насамперед, це наукові праці, у яких розкрито теоретико-методичні основи екологічної освіти й виховання у вищій школі (Н. Бібік, О. Біда, Л. Білик, Ю. Бойчук, Н. Демешкант, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, В. Онопрієнко, О. Плахотнік, Н. Рідей, Т. Саєнко, С. Совгіра, Г. Сорокіна, Г. Тарасенко та ін.), посилення ролі екологічної домінанти в навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл (К. Гуз, В. Ільченко, Г. Пустовіт, С. Шмалей та ін.).

Проблема ціннісного ставлення до навколишнього середовища у процесі професійної підготовки зазначених фахівців розглянута також у дослідженнях Н. Борисенко, Н. Граматик, Н. Казанішеної, М. Хроленко та ін. Значну увагу педагогічному аспекту взаємодії людини і природи приділено у працях І. Зверєва (мета, завдання і принципи екологічної освіти), О. Захлебного (екологічна освіта у школі), І. Суравегіної, Є. Кудрявцевої (теорія і практика відповідального ставлення до природи), О. Сластьоніна (екологічна підготовка майбутнього учителя).

Ідеї неперервної екологічної освіти розвиваються у роботах вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів, таких як В. Вербицький, Е. Гірусов, М. Дробноход, І. Зязюн, В. Крисаченко, Б. Лихачов, М. Моїсеєв, Н. Ничкало та ін. Методологічні основи екологічної освіти і виховання у вищій школі розглядалися у дослідженнях О. Сластьоніної, А. Некос, А. Миронова, Г. Тарасенко, Н. Лисенко, Г. Данилової, Н. Гнилуші та ін. У працях цих учених розкривалися методико-теоретичні основи екологічного виховання й умови їх успішної реалізації.

У дисертаційних дослідженнях Л. Лук'янової, Н. Грейди, М. Швед знайшли відображення питання формування складових екологічної культури, екологічної свідомості, екологічного світогляду. Формування екологічної свідомості особистості як проблему психологічну досліджували С. Глазачов, С. Дерядо, Т. Іванова, Г. Каропа, І. Кряж, А. Львовичкіна, І. Матрусов, Т. Нінова, В. Ясвін.

Ряд наукових робіт, присвячених аналізу проблеми формування екологічної культури, здійснювали такі науковці: І. Грабовська, І. Сафонов, М. Реймерс, Б. Ліхачов, М. Храменко, О. Ожегова, О. Ніконорова, Г. Швєбс. Формування екологічної культури студентів вищих навчальних закладів вивчали Г. Білявський, М. Бойчева, В. Бровдій, М. Грейда, Н. Лисенко, О. Мітрясова, О. Микитюк, Т. Нінова, К. Ситнік, Є. Флешар, О. Чернікова, М. Шаповал, Е. Шапокене, М. Швед.

Мета (Purpose) – розкрити теоретичні основи формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Виховання особистості з високим рівнем екологічної культури і свідомості повинне стати одним із головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних проблем сучасної України. Суспільна потреба у вихованні екологічної культури молоді «визначена чинними нормативно-правовими документами міжнародного та національного рівнів» [6, с. 225]. Найголовнішою метою екологічної освіти у наш час є формування екологічної культури дітей і молоді, що передбачає виконання таких завдань: відродження кращих традицій українського народу, в основі яких тісний взаємозв'язок людини із довкіллям; відродження духовно-почуттєвого розуміння світу природи; формування вміння приймати відповідальні рішення, спрямовані на збереження довкілля.

Екологічна культура – це невід'ємний компонент духовного світу людини, який охоплює екологічно зорієнтовану свідомість і поведінку, в основі яких лежать гуманістично-ціннісні орієнтації й установки у ставленні до природи. Складовими компонентами екологічної культури є екологічне світосприйняття, екологічна свідомість, екологічні переконання, екологічна самосвідомість, екологічне світорозуміння й екологічна діяльність. М. Моїсеїв вважає, що формування екологічної культури особистості повинне стати незамінною частиною діяльності всієї системи навчання [4]. У навчально-виховному процесі, впливати на екологічну свідомість молодих людей повинен, насамперед, учитель, у якого на високому рівні сформовано екологічну культуру. Отже, означена вище проблема буде ефективно вирішуватися тоді, коли будуть створені належні умови формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі їх професійної підготовки. Цю думку підтверджує і Н. Дежнікова, яка стверджує, що «ефективність екологічної освіти тісно пов'язана зі станом культури вчителя і тих, хто навчається» [1, с. 51].

М. Дробноход розглянув цілісність екологічної культури, яка виявляється на трьох рівнях: особистісних цінностях; ментальності, традиціях, звичаях, історичному досвіді народу; релігійних і філософських системах. Кожен із цих рівнів існує у відповідній сфері буття, має інше смислове наповнення та залежить від суспільного регулювання і навчання. Він вважає, що екологічна культура особистісного функціонування (формування особистісних цінностей) має бути об'єктом уваги з боку освітньо-виховної системи [2, с. 67].

В. Крисаченко розглядає феномен екологічної культури у єдності його теоретичних, світоглядних і предметно-практичних аспектів. З урахуванням діяльнісного підходу дослідник показав відносини людини і довкілля як процес взаємоадаптації, розкрив особливості утвердження людини в біосфері як домінуючого виду [3].

С. Совгіра стверджує, що формування екологічної культури майбутнього вчителя природничих спеціальностей повинне проходити через набуття екологічних знань, формування екологічного мислення, світогляду, етичних принципів поведінки у природі, забезпечення підтримки фізичного стану для проведення краєзнавчих екскурсій, експедицій, подорожей, вироблення активної природоохоронної позиції, формування необхідних якостей вихователя, організатора. Дослідниця так визначає екологічну культуру вчителя: засвоєння особистістю і постійне збільшення певних екологічних знань і навичок, коли вони органічно поєднуються зі знаннями екологічної ситуації і становлять своєрідний екологічний світогляд; вироблення екологічної свідомості, яка передбачає використання набутих знань у житті і практичній діяльності; здатність особистості творчо мислити та постійно самовдосконалюватися [5]. Цього визначення притримуємося і ми у своєму дослідженні.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури нами було виділено такі п'ять взаємопов'язаних компонентів, сформованість яких засвідчила високий рівень сфор-

мованості екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки: 1) мотиваційний (інтереси, потреби, мотиви, бажання здійснювати екологічне виховання учнів, проводити з ними природоохоронну діяльність); 2) змістовий (екологічні знання – наукові відомості в галузі теоретичної і прикладної екології, інтелектуальний розвиток у цій галузі); 3) процесуальний (здатність здійснювати навчально-виховний процес, спрямований на екологічне виховання учнів, у всій його складності; використовувати різні способи здійснення екологічної діяльності; застосовувати різноманітні (у тому числі інноваційні) методи і технології навчання та використовувати сучасні засоби навчання на уроках із природничих дисциплін); 4) креативно-діяльнісний (здатність до імпровізації, експромту, створення нового у професійній діяльності; нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу та позакласної діяльності, спрямованої на формування екологічної культури особистості; відкритість щодо педагогічних інновацій у професійній діяльності; вміння творчо вирішувати будь-які екологічні ситуації); 5) рефлексивний (власна активність і залучення учнів до природоохоронної діяльності; сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки педагогом себе як суб'єкта природоохоронної діяльності); самооцінка, самокорекція та самоаналіз поведінки в екологічній ситуації).

Під час експерименту з метою формування екологічної культури студентів здійснювалася екологізація змісту навчальних предметів, що було відображено у робочих програмах, за якими проводилося навчання. Під час занять у вищому навчальному педагогічному закладі викладачі успішно реалізовували й виховну мету, яка передбачала докорінну перебудову мислення й поведінки студентів, спрямовану на розуміння єдності людини і природи. Важливою складовою у процесі формування екологічної культури майбутнього вчителя є польові практики з природничих дисциплін, у зміст яких включені завдання комплексного вивчення рослинного і тваринного світу. Під час таких практик студенти експериментальних груп мали гарну можливість закріпити знання і уміння, здобуті у процесі аудиторних занять, набути міцні науково-дослідницькі навички, і, найголовніше, – відчуті єдність із природою та переконатися у необхідності проведення заходів щодо її охорони та збереження різноманіття.

Під час експерименту були зафіксовані високі показники екологічної активності студентів експериментальних груп, які склалися з суми таких оцінок: 1) самооцінки власної екологічної діяльності майбутніх учителів; 2) оцінки за участь у наукових гуртках, позааудиторних заходах екологічного спрямування; 3) оцінки за різні види навчальних і виробничих практик; 4) оцінки їх навчально-наукової і природоохоронної діяльності однокласниками.

Висновки і перспективи (Discussion). Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

Нами було доведено необхідність засвоєння студентами з перших днів навчання у вищому навчальному педагогічному закладі морально-етичних норм і принципів екологічної культури, поповнення запасу екологічних знань і оволодіння методами і прийомами здійснення екологічної діяльності у школі. Крім того, студенти-випускники природничих спеціальностей формують в учнів космічно-планетарне мислення, наукові уявлення про Всесвіт, природу та її компоненти, наукові світоглядні позиції, усвідомлення взаємозв'язку між здоров'ям людини й екологічним станом навколишнього середовища, бережливе ставлення до природи та розумне використання її ресурсів. Зроблено висновок, що учитель природничих спеціальностей виконує вирішальну роль у здійсненні екологічного виховання дітей і молоді, у формуванні в них спостережливості, естетичних і моральних почуттів, навичок поведінки у природному середовищі, а також розуміння ними екологічних взаємозв'язків між явищами природи та усвідомлення необхідності примноження природних багатств.

Наступними завданнями у дослідженні аналізованої проблеми будуть виявлення сучасних підходів до організації навчального процесу при створенні творчого середовища та розробка методичної системи підготовки майбутніх учителів до формування екологічної культури. Подальшого дослідження потребують також питання екологізації мислення та поведінки молодих людей у природі, гармонізації їхнього ставлення до навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Дежнікова Н. С. Экологическое воспитание в контексте социокультурной динамики // Н. С. Дежнікова // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 51–56.

2. Дробноход М. І. Концептуальні основи екологічного мислення та здібностей людини, гармонійні стосунки з природою: колект. монографія / І. М. Дробноход, Ф. В. Вольвач, С. Г. Іващенко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
3. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. Посібник / В. С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
4. Моисеев Н. Н. Современный антропогенез и цивилизованные разломы. Эколого-политический анализ / Н. Н. Моисеев. – М.: МНЭПУ, 1994. – 47 с.
5. Совгіра С. В. Підготовка майбутнього вчителя до екологічного виховання старшокласників (на краєзнавчому матеріалі): дис. канд. наук: 13.00.04 / Світлана Василівна Совгіра. – Умань, 1999. – 160 с.
6. Сопівник І.В. Виховання екологічної відповідальності студентів аграрних вищих навчальних закладів: нормативний аспект / І.В.Сопівник // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2016. – Вип. 6 (75). – С.218-227.

Reference

1. Dezhnikova, N.S. (2002) Экологическое воспитание в контексте социокультурной динамики [Ecological education in the context of socio-cultural dynamics]. Pedagogika. 10. 51-56.
2. Drobnohod, M.I. Volvach, F.V., Ivashchenko, S.G. (2000) Kontseptualni osnovy ekolohichnoho myslennia ta zdibnostei liudyny, harmoniini stosunki z pryrodou [The conceptual basis of the ecologic mission is that of the people, the harmony with the nature]. K.: MAUP. 76.
3. Krisachenko, V. S. (1996) Ekolohichna kultura : teoriia i praktyka [Ecological culture: theory and practice: manual]. K.: Zapovit, 352.
4. Moiseev, N.N. (1994) Sovremennii antropohenez y tsvyvylyzovannyye razlomy. Ekolohopolitycheskyi analiz [Modern anthropogenesis and civilized faults. Ecological and political analysis]. M.: MNEPU, 47.
5. Sovgira, S. V. (1999) Pidhotovka maibutnoho vchytelia do ekolohichnoho vykhovannia starshoklasnykiv (na kraieznavchomu materialii) [Preparation of the future teacher for environmental education of senior pupils (on the regional study material)]. Uman, 160.
6. Sopivnyk, I.V. (2016) Vykhovannia ekolohichnoi vidpovidalnosti studentiv ahrarnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv: normatyvnyi aspekt [Education of environmental responsibility of students of agricultural higher educational institutions: normative aspect]. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka.. 6 (75). 218-227.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ.

В.В. Гончарук

Аннотация. В наше время актуальна проблема оптимизации взаимодействия человека и природы за счет повышения уровня экологической культуры молодежи. Проанализированы взгляды ученых на специфику формирования экологической культуры студентов. Охарактеризованы пять взаимосвязанных компонентов готовности студентов к формированию экологической культуры учащихся. Установлено, что учитель естественных специальностей выполняет решающую роль в осуществлении экологического воспитания детей и молодежи.

Ключевые слова: экологическая культура, профессиональная подготовка, учитель естественных специальностей, экологическое воспитание, окружающая среда.

THEORETICAL BASES OF THE FORMATION OF AN ECOLOGICAL CULTURE OF NATURAL SCIENCES' FUTURE TEACHERS

V.V. Goncharuk

Abstract. Nowadays, we see that there is an actual problem, which exists in the world. It consists in the optimization of interaction between a man and a nature at the expense of raising the level of the ecological culture of young people. A successful solving of ecological problems is possible with the help of providing the purposeful high-professional activity of natural sciences' future teachers at a secondary school and also an active holding of different events with students on the

environmental protection.

In the theory and practice of a higher pedagogical education, considerable experience has been accumulated, which is the basis of the formation of a system of values for future specialists in the field of natural sciences in general and young people valuable relation to the environment in particular. We have analyzed the views of scientists on the specificity of the formation the ecological culture of students.

The purpose of the article is to disclose the theoretical foundations for the formation of the ecological culture of natural sciences' future teachers.

The formation of the ecological culture of children and young people anticipates the following tasks: the regeneration of the best traditions of the Ukrainian people, based on the close relationship between a person and an environment; the regeneration of the spiritually-sensual understanding of the natural world; the formation of the ability to make responsible decisions aimed at preserving the environment.

The article describes five interrelated components (motivational, meaningful, creatively-active, procedural, reflexive) of students' readiness for the formation of their ecological culture.

During the study, the environmentalization of educational subjects' content was reflected, which was described in the work's programs under which the training was conducted. During classes in a higher educational institution, teachers successfully implemented an educational goal, which anticipates a radical restructuring of thinking and behavior of students, aimed at understanding the unity of the man and the nature. An important component in the process of the future teachers' forming the ecological culture is a field practice in natural sciences, the content of which includes the tasks of a comprehensive study of a plant and an animal life. During these practices, students of experimental groups had a good opportunity to consolidate the knowledge and skills gained during the practice, gain stable research skills, and the most important thing is to feel a unity with the nature and to see the need for measures to protect it.

It was established that the teacher of natural sciences plays an important role in the implementation of an ecological education of children and young people, in their formation of observation, moral feelings, habits of behavior in the natural environment, and also an understanding of their ecological interactions between a natural phenomena and the awareness of the need to multiply natural wealth.

Keywords: ecological culture, vocational training, teacher of natural sciences, ecological education, environment.

УДК 378.172-178

СОЦІАЛЬНА ПОТРЕБА У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

О. М. ГОНЧАРУК, аспірантка кафедри педагогіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: honcharuk@i.ua

Анотація. У статті обґрунтовується соціальна потреба у формуванні здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів. Окреслено особливості аграрної освіти України в умовах інтеграції до Європейського наукового простору. Охарактеризовано професійні навички та вміння, якими мають володіти майбутні фахівці агропромислового комплексу. Розкрито важливість впливу стану здоров'я молоді на їх дієздатність та професійну самореалізацію.

Ключові слова: аграрні вищі навчальні заклади, здоров'я, здоров'язбережувальний стиль поведінки, студент.

Актуальність (Introduction). Інтенсивне оновлення соціально-економічної, науково-технічної сфери та духовного життя суспільства обумовлює високі й дедалі збільшувані вимоги до дієздатності студентської молоді, що покликана брати активну участь в ініціюванні та